

בענין חביבה מצוה בשעתה

איתא בפסחים (סח:) "אר"ש, בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים כשרין כל הלילה ולא היה ממתין להם עד שתחשך." ופשטות הגמ' משמע שמשום ענין זה של חביבה מצוה בשעתה דוחין את השבת, ולא מחכים עד מוצאי שבת להקטירם. אך מסתמא דגמרא במנחות משמעות אחרת יוצא בענין זה.¹

ע' מנחות (עב.) שהגמ' דנה בשאלה אם קצירת העומר כשרה ביום או לא. ובגמ' איתא שזה מח' תנאים, לראב"ש נקצר ביום פסול ולרבי נקצר ביום כשר. הגמ' תולה ב' התנאים אליבא דר"ע הסובר שכל מלאכה שאפשר לעשותו מע"ש אינה דוחה את השבת, ושואל דלרבי דנקצר ביום כשר אמאי דוחה שבת, ניקצריה מע"ש? ומתרץ הגמ' דרבי ס"ל כר"ש דחביבה מצוה בשעתה ולכן אע"פ שכשר מע"ש דוחה שבת. "וראב"ש לא שמיע ליה, אלא שאני התם שהרי דחתה שחיטה את השבת." והיינו שהגמ' במנחות אינו מביא חמב"ש (חביבה מצוה בשעתה) כדחייה אלא אומר שא"א ללמוד מהקטר חלבים ואברים לקצירת העומר דהקטרה שאני שכבר נדחה שבת בקרבן תמיד קודם לכן. ויל"ע, האם יש כח לחביבה מצוה בשעתה כשלעצמה לדחות את השבת וכדמשמע מסוגיא דפסחים (סח:) או"ד שאין ללמוד מסוגיא דידן דחייה מש' חמב"ש דשאני התם שכבר דחה שחיטת התמיד השבת וכדסתמא דגמ' מנחות הנ"ל.

והנה, באמת אותו שאלה יש לשאול בסוגיא דפסחים מניה וביה. ע' בהמשך הגמ' (סט.) ששקו"ט הגמ' בהסבר מח' ר"א ור"ע במכשירי פסח הדוחין שבת כשחל ע"פ בשבת. "א"ל ר' אליעזר ומה לי אם דחו

¹ לגבי החילול שבת שמדובר כאן ע' שטמ"ק שמביא מס' זרע אברהם שהחילול שבת הוא רק הבערה ולא כיבוי אש המזבח.

מכשירי מצוה שלאחר שחיטה את השבת דאתעביד ליה מצוה לא ידחו מכשירי מצוה שלפני השחיטה את השבת?! " ובענין מכשירין דלאחר השחיטה פרש"י דאיירי במיחוי קרביו. ובתוס' (שם) הקשו, דאיך אפשר ללמוד ממיחוי קרביו דשאני התם דא"א לעשותו קודם השבת, ולכן פרשו התוס' דאיירי בהקטר חלבים ואברים. ובהמשך הגמ' שם ר"ע דוחה דשאני התם שכבר דחו שחיטת הפסח את השבת. וצ"ע, הלא אמרנו שהטעם שהקטר חלבים ואברים דוחה שבת הוא משום חביבה מצוה בשעתה וכאן בגמ' משמע דמש' דדחתה שחיטה את השבת.

וע' שפת אמת בתוס' שם שדן בקושיא הנ"ל ומציע מהלך בענין. והוא, שבאמת אין משהו מיוחד בהקטר חלבים ואברים להגיד עליה חביבה מצוה בשעתה. והסבה לכך הוא שהקטר חלבים ואברים כשר כל הלילה ואין מעלה כלל לעשותם ביום יותר מבלילה. ומה שאומרת הגמ' חביבה מצוה בשעתה, המצוה קאי על שחיטת התמיד וזריקת התמיד שכ"כ חביב לעשותה בזמנה שאפ' מכשיריה דוחין את השבת אח"כ. ומבואר מדבריו שענין חביבה מצוה בשעתה לא קאי על ההקטרה אלא על השחיטה וזריקה שמפאת ההקטרה אין שעתה ביום יותר מבלילה. וגם יוצא שעיקר הדחייה לשבת הוא שחיטת וזריקת התמיד, וכסתמא דלשון הגמ' במנחות ולא חביבה מצוה בשעתה.

ונראה דאותו כיוון יש בדברי התוס' רי"ד בגמ' פסחים (ע:). הגמ' דנה בחגיגת ט"ו דלר"י בן תורתאי דוחה שבת ולחכמים לא. והגמ' שואל וז"ל, ורבנן מ"ט לא דחיא שבת הא ודאי קרבן צבור הוא, א"ר אלעי מש' ר"י בן ספרא אמר קרא "וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה" ע"כ. ותוס' רי"ד (שם) מסביר הה"א והמסקנא של הגמ'. בה"א מסביר דאע"פ דחגיגה יש לה תשלומין כל ז', אפ"ה תדחה שבת מידי דהוה אהקטר חלבים ואברים שכשרים כל הלילה ודוחין את השבת. ובמסקנא כת' דלא דמיה קטר חלבים ואברים לחגיגה "דהקטר חלבים ואברים אין להם תשלומים, [ומ"ש אין להן תשלומין יתכן שכונתו שזמן א' יש להקטרה ואין נ"מ בין יום ללילה וכמ"ש בשפ"א הנ"ל; או שאין תשלומין כל ז' כמו שיש בחגיגה]. וכבר דחו שחיטתן את השבת. " ופשטות לשון התוס' רי"ד משמע שענין הדחייה הוא שכבר דחו שחיטתן את השבת ולא מזכיר חביבה מצוה בשעתה כלל בדבריו שם. ומשמע שלמד כהשפת אמת שהעלינו שמסקנת הגמ' הוא שכל הסבה שמקטירין חלבים ואברים

בשבת הוא מש' שכבר דחתה שחיטתן את השבת ולא משום חביבה מצוה בשעתה.

אולם לכאור' אפשר להציע מהלך אחר בסוגיא. והוא שבאמת לא נדחתה חביבה מצוה בשעתה לגמרי כשהגמ' מביא ענין של "דחתה שחיטה את השבת," אלא שבשילוב ב' העניינים יחד יוצא הדחייה. והיינו, שבאמת עיקר הדחייה הוא "במועדו," שממנו יודעים ששחיטת התמיד דוחה שבת. אבל אע"פ שיש "במועדו," מנ"ל שזה מתיר גם הקטר חלבים ואברים, דיתכן, שכיון שכשרים כל הלילה אין לנו לדחות שבת להקטירם עכשיו. משום כך בא חביבה מצוה בשעתה ללמדינו שכיון שיש מעלה לעשותה עכשיו, גם הקטרה דוחה שבת. וע' פרש"י במנחות (עב:): ד"ה וראב"ש שאפ' כשהגמ' מביא "שהרי דחתה שחיטה את השבת" עדיין שייך ענין חביבה מצוה בשעתה.

ונר' שכן למדו הרבה אחרונים. ע' גמ' יומא (סו:): שדורש הגמ' הפסוק וז"ל, "ושלח ביד איש עתי המדברה," עתי אפ' בשבת. למאי הלכתא, א"ר ששת לומר שאם היה חולה מרכיבו על כתיפו, עכ"ל. וע' שם בגבורת ארי שמקשה, הרי שילוח שעיר לעזאזל אינו מעכב בעבודת היום וא"כ צ"ע למה דוחה שבת? הלא בגמ' מנחות (עב.) מבואר שכל מלאכה שאינו מעכב אינו דוחה שבת? ומסביר הגבורת ארי שהיכא דיש כבר דחיית שבת (שכבר דחו שחיטתן את השבת) מהני חמב"ש לעזור אפילו לדבר שאינו אלא למצוה. וז"ל וש"מ דכל היכא דנדחית שבת אצלו אף דבר שאינו אלא למצוה נמי דוחה אפ' אפשר לעשותה למחר משום חביבה מצוה בשעתה כמו אברים ופדרים... עכ"ל. ומחדש עפ"ז, שכיון ששעיר לד' ושעיר לעזאזל א' הם, מהני דחיית שבת של שעיר לד' לשעיר לעזאזל גם כן. וממילא כשיש דחיית שבת ויש סיבה לעשות שילוח שעיר לעזאזל היום מש' דאם לא עכשיו אימתי, מותר לשלוח שעיר אפ' כשיש חילול שבת כמו הקטר חלבים ואברים שמותר דחביבה מצוה בשעתה. ומבואר מדבריו שלומד שיש שילוב בין כבר דחתה שחיטה את השבת וחביבה מצוה בשעתה.

וכע"ז כת' הרדב"ז בדעת הרמב"ם בהל' מעה"ק פ"ד ה"ג בענין חמב"ש. וז"ל ואכתי ק"ל וכי דנין אפשר משאי אפשר? עכ"ל. וכוונת קושיותו, דלמה הקטר חלבים ואברים דוחה שבת הרי אפשר לעשותו אחר השבת? ומתרץ "וי"ל דכל צרכי הקרבן הותרו בשבת דומיא דצרכי מילה,

והקטרת חלבים ואברים צרכי קרבן נינהו אלא שהכהנים רשאי להניחן עד הלילה ומשום חיבוב מצוה בשעתה לא היו מתרשלין בה ואפ' בשבת כיון דמן הדין כל צרכי קרבן מותרין בשבת". ולכא' מדבריו גם כן מבואר כנ"ל שהעיקר הוא דחיית שחיטה, אבל מ"מ לא היו מתרשלין לעשותה בלילה מש' חביבה מצוה בשעתה.

ולכאו' מצאנו עוד מהלך מעין זה ע"פ דברי הרמב"ן בשבת (כד:). הרמב"ן (שם) דן בשאלה של שריפת קדשים ביו"ט בהקשר לעשה דוחה ל"ת. והקשה הרמב"ן, היכי שייך לומר עדל"ת בכה"ג, הלא יש לנו כלל שכל היכא דאפשר לקיים שניהם לא אמרינן עדל"ת וכאן הלא שייך שריפת קדשים למחר אחר יו"ט? ומתרץ הרמב"ן, "ולדידי ל"ק לי, משום דלא אמר רשב"ל אפשר לקיים את שניהם... אבל מ"ע שאין לקיימה היום אלא בדחיית ל"ת, כיון דחביבה מצוה בשעתה, וכמו דקאמר הש"ס במנחות אר"ש בא וראה... אי אפשר לקיים את שניהם מיקרי, אע"פ שאפשר לקיימן למחר, שכל שמחוסר זמן כמחוסר הכל דמי והרי עכשיו א"א לקיים את שניהם הוא". ומבואר מהרמב"ן שע"י חמב"ש נעשה א"א לקיים שניהם דכיון שא"א לקיים שניהם עכשיו אע"פ שאפשר לקיימו למחר, יש מספיק חסרון עכשיו לקרותו א"א לקיים שניהם כדי שנוכל לומר עשה דוחה ל"ת. ורואים מהרמב"ן שחמב"ש אינה רק מעלה אלא שיש מספיק כח בחמב"ש להגדיר את הזמן לעכשיו דוקא כדי שנוכל לומר עדל"ת.

וכעין זה נראה שלמד החזו"א במנחות (לב: כא). איתא במנחות (מו:): ששתי הלחם הבאין בפנ"ע שורפין אותו מידי דהוה אפר ושעיר של יו"כ. והק' החזו"א, כיון דאין שריפת ב' הלחם מעכב, למה ידחו שבת? ומתרץ החזו"א "וי"ל דיו"ט שאני דכל שיש בו משום חמב"ש מותר משום מתוך וכדאמר ביצה (יב:)...". והיינו, שכיון שחמב"ש חשיב מספיק זמנו עכשיו להגדיר "מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך". ונר' שכונתו ע"פ מ"ש בשם הרמב"ן בשבת הנ"ל שחביבה מצוה בשעתה יש בו כח להפוך הזמן לעכשיו ולהגדירה כעת ולסדר הדחייה לפעול מה שלא היה אפשר בלי חמב"ש.

עד כאן דברנו על כמה צדדים של דחיית שבת של הקטר חלבים ואברים, מצד "שהרי דחתה שחיטה את השבת" לחוד או בשילוב בין "שהרי דחתה שחיטה" וחביבה מצוה בשעתה ביחד. אבל נר' שנקטו כמה

ראשונים שענין דחיית שבת בהקטר חלבים ואברים הוא ע"י חביבה מצוה בשעתה לחדוד.

ע' ברמב"ם הל' תמידין ומוספין (ז:ו,ז) "מצותו להקצר בלילה בליל ששה עשר בין בחול ובין בשבת. וכל הלילה כשר לקצירת העומר ואם קצרוהו ביום כשר." ע"כ. וכבר תמה הלח"מ (שם) שלכאור' דברי הרמב"ם סותרים דברי הגמ'. דבגמ' משמע דלמ"ד נקצר ביום כשר אינו דוחה את השבת דאפשר לקוצרו מע"ש, דקיי"ל כר"ע דכל מלאכה שאפשר לעשותו מע"ש אינה דוחה את השבת. וע' בשו"ת ביה"ל (סימן לח) שמאריך להסביר דעת הרמב"ם הנ"ל ומחדש בחריפות שמה שנוכר במנחות "שהרי דחתה שחיטה את השבת" קאי רק אליבא דר"ע הסובר כך אצלינו בגמ' בדף (ט.ט.). אבל ר"ש שחולק עליו סובר שבלי דחיית שחיטה את השבת שייך לומר חביבה מצוה בשעתה ושענין זו של חמב"ש הוי סיבה מספיקה לעצמה לדחות השבת. לפי זה, הביה"ל מיישב דעת הרמב"ם הנ"ל שאע"פ שנקצר ביום כשר, אפ"ה קצירת העומר דוחה שבת דחביבה מצוה בשעתה הוי סיבה לעצמה לדחיית שבת אפ' כשאין השחיטה דוחה שבת. וע' בספר צאן קדשים עמ"ס מנחות בסוגיא שם (עב.) שמביא כמה וכמה תנאים הסוברים שחביבה מצוה בשעתה דוחה בעצמה.

וע' תשובות חכם צבי (קסו) שמביא מהלך אחר בכונת הרמב"ם. והוא דקצירת העומר שאני דעיקר מצותו בלילה, ובכה"ג שעיקר המצוה בשבת דוחה שבת. ומביא ראיה מענין חביבה מצוה בשעתה שדוחה הקטר חלבים ואברים את השבת. וממשיך החכ"צ, ואע"ג דהתם כבר דחתה שחיטה את השבת, "מ"מ הכא כל עיקר מצותו לכתח' היא בליל שבת שהוא זמנו ולכן בדין הוא דתדחה שבת אף אם נקצר ביום כשר." והיינו, שמחדש החכ"צ שכל היכא דעיקר המצוה בשבת, דוחה שבת, אפ' היכא דכשר בדיעבד כשעשאו קודם השבת.

ע"פ דברי החכ"צ הנ"ל נראה להציע פשט בדעת הרמב"ם. והוא, שכמו שלפי החכ"צ כיון דעיקר זמן של קצירת העומר בשבת דוחה שבת, ה"ה להרמב"ם אצל הקטר חלבים ואברים כיון דעיקר מצותן ביום דוחה שבת אע"פ שאם עשאן אחר השבת כשר בדיעבד. ונר' שכן דעת הר"מ ממ"ש בהל' מעה"ק פ"ד ה"ג וז"ל אע"פ שמותר להקטיר אימורין ואברים בלילה אין מאחרין אותן לדעת אלא משתדלין להקטיר הכל ביום. חביבה

מצוה בשעתה, שהרי הקטר אימורין ואברים אע"פ שכשרים בלילה דוחין את השבת בזמנן ואין מאחרין אותן למוצ"ש. עכ"ל. "ומב' דיוקים נר' דס"ל להר"מ שעיקר זמן הקטר חלבים ואברים הוי ביום: א', ממ"ש אע"פ שמותר להקטירם בלילה דמשמע שהוי בדיעבד כשמקטירים בלילה. ב', ממ"ש בסו"ד דוחין את השבת בזמנן, דמשמע שעיקר זמנם הוי ביום ולא בלילה. ולפי זה י"ל שדעת הר"מ אצל הקטר חלבים ואברים הוא שדוחה שבת מש' חביבה מצוה בשעתה, אפ' בלי זה "שדחתה שחיטה את השבת", דכיון דעיקר המצוה ביום השבת דוחה שבת. ויתירה מזו, עצם הדבר שהרמב"ם מביא לשון הגמ' כפשוטו בלי להוסיף ענין "דחתה שחיטה את השבת" מראה שלמד הרמב"ם שחביבה מצוה בשעתה הוי סיבה לדחות כשלעצמה.²

וכן הוא דעת המאירי בפסחים (סה.) ובמגילה (כ:): שעיקר מצות הקטר חלבים ואברים הוי ביום. וז"ל בפסחים "והקטר חלבים ואברים, אע"פ שזו אפשר להמתנה עד הלילה שהרי הקטר חלבים ואברים כל הלילה, מ"מ חביבה מצוה בשעתה, ועיקר מצותה ביום הוא ודוחה שבת בין בפסח בין בתמו"מ אלא שבדיעבד כשרה כל הלילה..." וכן דעת הלח"מ בהל' ק"פ (א:יח). שכת' שם הר"מ שכל שאפשר לעשותו אחר השבת אינו דוחה את השבת. והקשה הלח"מ, הלא גם הקטר חלבים ואברים אפשר לעשותו אחר השבת? ומתריך הלח"מ וז"ל וי"ל דהקטר חלבים ואברים... מ"מ מצותו הוי ביום וזו היא מצוה מן המובחר..., עכ"ל. ונר' דגם הלח"מ הבין כן בדעת הר"מ שכיון שעיקר מצותן ביום דוחה את השבת. ויתכן לומר דמקור לדברי הרמב"ם הוא מהתוספתא בערכין (ב:ז) וז"ל ר' שמעון אומר הקטר חלבים כשרים למוצאי שבת. אמרה תורה ידחו את השבת בזמנן ואל יקרבו למוצאי שבת, עכ"ל. ומלשון "בזמנן" נראה שמצות הקטרה עיקרה ביום ולא בלילה ומש"ה דוחה את השבת.

² ע' חרושי הגר"ז (תמורה יד) שמדייק שדעת הרמב"ם הוא שתמיד בכל הקרבנות יש עיקר זמן להקטר חלבים ואברים שהוא ביום מזה שהר"מ איירי בהל' מעה"ק ולא בתמידין ומוספין. וגם מזה שהר"מ לא מזכיר דוקא קרבן תמיד בדבריו בהלכה זו.

וראיתי חידוש גדול יותר בזה בדברי האבני נזר (סימן כ"ג). האבני"ז רוצה לחדש שבאמת איכא חיוב להקטיר החלבים ביום. והא דתנן במתני' כל הלילה כשרה להקטיר חלבים ואברים היינו שאינו נפסל בשקיעת החמה. וזה חידוש יותר מרחיק לכת בענין הקטרת האמורין וע"ש שרוצה לייסד דבריו ע"פ גמ' במס' יומא (לג:).

ובהסבר השיטה הג' הנ"ל שיש כח דחייה בחמב"ש בעצמה אפ' בלי כח דחיית שחיטה יתכן להציע: ע' רש"י (סח: ד"ה כשרין וז"ל... ויכול להקטירן כל הלילה ואעפ"כ אין ממתנין להם עד שתחשך אלא מחללין שבת עליהן כדכתיב עולת שבת בשבתו על עולת התמיד אלמא חביב למהר מצוה בשעתה. רש"י לומד שפסוק זו קאי על הקטרה. וצ"ב מהיכן ידע רש"י שפסוק "עולת שבת בשבתו" קאי על הקטרה? ונר' שכיון דדרשינן במק"א (שבת קיד) "עולת שבת בשבת ולא עולת חול בשבת, ולא עולת חול ביו"ט, בע"כ דאיירי בהקטרה דאין שום ה"א שיביאו קרבן חול ביו"ט.

ונראה להסביר ענין זו בב' אופנים: א', הפסוק מגלה לנו שיש ענין של "עולת שבת". וענין זו של עולת שבת נראה דכולל כל הקרבן וכל עבודתה. ואע"פ שמותר להקריב במוצ"ש מ"מ עולת שבת מחייב להקריב האברים בשבת, דבמוצ"ש אין עוד קיום של עולת שבת. וכעין מהלך הזו מובא בשבט הלוי או"ח (ח:קסד). ב', עוד אפשר שיש דין מיוחד של יום כמחייב קרבן. והיינו, ששבת מחייב קרבן שבת והוא דין מיוחד של קרבן יום השבת. וה"א, שחיוב קרבן יום השבת כולל רק העבודות שבקרבן שאפשר לעשותם ביום בלבד, אבל העבודות שאפשר לעשותם בלילה ה"א שאינם בכלל "עולת שבת". וא"כ יש חידוש בענין חמב"ש, שקובע זמן הקטרה כחלק מ"עולת שבת" הנעשה ביום ובלי ענין חמב"ש לא היינו מגדירים את ההקטרה כחלק מ"עולת שבת" הדוחה את יום השבת.

בסיומא דמילתא: דנים האחרונים (זרע אברהם ועוד) בהקשר הקטרה ושאר עבודות הקרבן. ולפי מה שהעלינו יתכן, דלב' הצדדים הראשונים שצריך "שהרי דחתה שחיטה את השבת" כדי לפעול דחייה בהקטרה יש לראות הקטרה כהמשך שאר עבודת הקרבן דדחייה א' פועל לשניהם. אבל לצד הג' שחמב"ש פועל דחייה בעצמו היכא דעיקר הזמן ביום, יתכן דאפ' אם הקטרה הוי דבר עצמאי שאינה קשורה כ"כ לשאר עבודות שייך דחייה בהקטרה ע"י חמב"ש.